

DOI: [https://doi.org/10.18524/2707-3335.2024.1\(31\).305544](https://doi.org/10.18524/2707-3335.2024.1(31).305544)

Новікова Людмила Володимирівна,

кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України та спеціальних історичних дисциплін
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
вул. Єлісаветинська, 12, м. Одеса, 65082, Україна
тел.: 095 909 79 59
e-mail: novikova@onu.edu.ua

**РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ «ІНОЗЕМНІ ДЕРЖАВИ
І КОЛОНІСТИ У ПОЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ В
УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ (40-І РР. XIV – 40-І РР. XX СТ.)»**

Рец. на кн.: Коріненко П. С. Іноземні держави і колоністи у поземельних відносинах в українському селі (40-і рр. XIV – 40-і рр. XX ст.) : монографія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. 292 с.

Історія українського села є традиційною сферою наукової та педагогічної діяльності доктора історичних наук, професора Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка Павла Степановича Коріненка (випускника і у минулому викладача Одеського державного університету імені І. І. Мечникова). Рецензована книга є певним підсумком попередніх напрацювань науковця, який має доробок у вигляді 7 монографій, низки підручників для студентів історичних факультетів тощо.

У рецензованій монографії автор, використовуючи сучасну методологію (с. 10), розглядає українське село як структуру – систему, що склалася в певний період і зазнавала трансформацій, значним чином під впливом зовнішніх чинників. Звертаючись до цих чинників, автор наголошує на ролі політично-державного. Проф. П. С. Коріненко розкриває вплив політики різних держав, до яких входили українські землі, на розвиток українського села, показує трансформацію традиційних форм землеробства, землекористування та землеволодіння в напрямку тих форм, які вже існували на час приєднання українських земель, або вводилися в цих державах під час проведення реформ, запровадження нової правової бази, внаслідок чого українська традиція селянського побуту та економіки переживала глибокі зміни.

Передмова до монографії знайомить з сутністю науковою проблеми, основними методологічними підходами автора, існуючою історіографією. Серед іншого, проф. П. С. Коріненко, засновуючись на принципах історизму, вказує на те, що прибуття іноземних переселенців на українські землі мало перманентний характер, впродовж століть, вказує на головні регіони переселення. Важливою методологічною засадою є думка автора щодо історичних можливостей в Україні для «взаємовигідної співпраці місцевого населення з іншими

етносами» (с. 4), що, безумовно, є важливим в контексті поліетнічного аспекту історії України.

Основна частина роботи включає чотири розділи. У першому-третьому розділах увага сконцентрована на історії українського села (розділ 1: «Зовнішні чинники в поземельних відносинах в українському селі (40-і – середина XVII ст.). Позитивні тенденції і проблеми»; розділ 2: «Трансформації в поземельних відносинах українського села під час перебування у складі Російської і Австро-Угорської імперії (кінець XVII – початок XVIII ст.)»; розділ 3: «Земельні відносини в українському селі під час перебування УСРР (УРСР) в складі СРСР, входження Західної України до польської, румунської, чехословацької держави та доля селян в роки німецької окупації (1922–1944 рр.)»). Автор докладно розглядає різні аспекти, пов'язані з трансформаціями, які мали місце в українському селі у вказані історичні періоди, вказує на їх чинники, визначає наслідки трансформацій для українського селянства.

У розділі 4 «Колоністи у поземельних відносинах українського села» проф. П. С. Коріненко розглядає місце окремих неукраїнських етносів в аграрній історії України. Автор для виділення груп іммігрантів до України у якості головного критерію обирає географічний регіон їх еміграції в цей період. Відповідно виділені три групи переселенців – з Заходу, Південного Заходу, Північного Сходу та Півдня (с. 231). Зважаючи на специфіку переселенців з Півдня, на наш погляд, можна було б їх виділити в особливу групу.

Розглядаючи окремі етнічні групи переселенців, проф. П. С. Коріненко звертає увагу на час імміграцій, регіони розселення, заснування колоній (тобто сільських населених пунктів), особливості політики Російської імперії щодо іноземних переселенців, надання багатьом з них пільгових стартових умов для розвитку сільського господарства. Також значна увага приділяється системі землеволодіння, землеробським практикам, культурам, які вирощувалися, використанню технічних засобів тощо. Окрема увага приділяється позитивній ролі окремих етносів для розвитку сільського господарства в Україні (зокрема, вказується, що чехи першими сали вирощувати на Волині хміль, вводили в господарський зворот неугіддя (с. 247, 250)).

Водночас автор відзначає і те, що у певні періоди історії існували окремі етнічні чинники, які уповільнювали розвиток сільського господарства в Україні. Окреме місце автор відводить характеристиці ставлення представників різних етнічних груп-землевласників до законодавства в земельній сфері, що розроблялося в роки Української національно-демократичної революції 1917–1920/21 рр.

Розглядаючи досвід окремих етносів в аграрній сфері в радянський період, автор вказує на специфіку 1920–1940-х рр., на те, що трагедії Голодоморів позначилися і на українцях, і на представниках інших етносів. Окрему увагу автор приділяє значенню для сільського населення України депортацій під час Другої світової війни. До певної міри, розглядається особливості розвитку

аграрної сфери неукраїнських етносів в 1920–1930-х рр. у західноукраїнських землях.

Хотілося б відзначити, що зроблена автором робота по порівнянню аграрної історії українців та інших етносів в Україні не тільки дозволила систематично її викласти, але й виявила певні лакуни, які потребують дальшого розгляду в українській історіографії.

У роботі використана значна кількість джерел та літератури, при цьому є особливо важливим той факт, що автор використав малодоступні регіональні видання. Джерела до монографії включають і друковані, і архівні матеріали. Окремо слід згадати про використання усних джерел з родинного архіву автора (с. 251). Інтерпретація з боку проф. П. С. Коріненка проблеми дослідження, його висновки мають оригінальний характер, відкривають нові нюанси аграрної історії України.

У тексті зустрічаються технічні описки (с. 262), але від них не звільнена практично жодна публікація.

Отже, монографія проф. П. С. Коріненка є важливим етапом у дослідженні аграрної історії України, як показав автор, багатоаспектної, позначеної впливом державних та суспільних чинників. Особливо важливим, на наш погляд, є наголос автора на тому, що село, попри окремі виключення, виступало як терен конструктивного співіснування та вигідних взаємовпливів між українцями та представниками різних етносів в Україні. Крім того, монографія відкриває перспективи для визначення нових напрямків та тематики наукових досліджень з історії українського села.